

Костянтин ГУМЕНЮК

здобувач освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування», ЗУНУ
Науковий керівник – Аліна ЖУКОВСЬКА д-р. екон. наук,
професор, професор кафедри менеджменту,
публічного управління та персоналу
Західноукраїнського національного університету

**МЕХАНІЗМ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ГРОМАДИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ**

Інклюзивний розвиток територіальних громад набуває особливого значення в умовах війни, післявоєнного відновлення, демографічних змін, соціальної вразливості населення та необхідності забезпечення рівного доступу громадян до ресурсів, послуг і можливостей розвитку. Територіальна громада в сучасних умовах є не лише адміністративно-територіальною одиницею, а й простором життєзабезпечення населення, соціальної взаємодії, економічної активності, локальної безпеки та відновлення людського потенціалу.

Інклюзивний розвиток територіальної громади передбачає створення таких умов, за яких усі групи населення мають реальні можливості брати участь у соціальному, економічному, культурному та громадському житті громади, користуватися якісними публічними послугами, мати доступ до інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, зайнятості, соціального захисту та цифрових сервісів. В умовах війни й післявоєнної відбудови цей підхід набуває ще більшої актуальності, оскільки громади стикаються з новими викликами: внутрішнім переміщенням населення, зростанням кількості осіб з інвалідністю, потребою в реабілітації, психологічній підтримці, відновленні інфраструктури та збереженні соціальної згуртованості [1].

Механізм інклюзивного розвитку територіальної громади доцільно розглядати як сукупність взаємопов'язаних суб'єктів, принципів, ресурсів, інструментів, управлінських процедур і цифрових рішень, спрямованих на виявлення потреб різних груп

населення, подолання бар'єрів, забезпечення рівного доступу до можливостей розвитку та досягнення соціально справедливих результатів. Його особливість полягає в тому, що інклюзія не може бути окремим другорядним напрямом місцевої політики. Вона має бути інтегрована в стратегічне планування, бюджетування, управління публічними послугами, інфраструктурний розвиток, цифровізацію та систему моніторингу діяльності громади.

Основою такого механізму є суб'єктна взаємодія. До формування й реалізації інклюзивного розвитку залучаються органи місцевого самоврядування, виконавчі органи ради, комунальні установи, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, громадські організації, бізнес, волонтерські ініціативи, міжнародні партнери, мешканці громади та представники вразливих груп населення. Ефективність механізму залежить від здатності цих суб'єктів не лише виконувати окремі функції, а й узгоджувати дії, обмінюватися інформацією, спільно визначати пріоритети та оцінювати результати.

Важливою передумовою інклюзивного розвитку є фінансове забезпечення. Інклюзивні заходи потребують ресурсів для модернізації інфраструктури, забезпечення доступності публічних послуг, підтримки вразливих груп, розвитку соціальних, освітніх, медичних, реабілітаційних і цифрових сервісів. Джерелами фінансового забезпечення можуть бути кошти місцевих бюджетів, державні програми, міжнародна технічна допомога, гранти, благодійні ресурси, державно-приватне партнерство та інвестиційні інструменти [2]. Водночас важливим є не лише залучення коштів, а й їх цільове, прозоре та результативне використання.

Ресурсна складова механізму інклюзивного розвитку не обмежується фінансами. Вона охоплює людський, інституційний, інформаційний, інфраструктурний, соціальний і цифровий потенціал громади. Людський потенціал проявляється у здатності мешканців брати участь у розвитку громади, працювати, навчатися, створювати соціальні ініціативи та підтримувати одне одного. Інституційний потенціал пов'язаний зі спроможністю

органів місцевого самоврядування ухвалювати обґрунтовані рішення, координувати дії суб'єктів і забезпечувати доступність послуг. Інфраструктурний потенціал визначає фізичні умови доступу до простору, транспорту, будівель, укриттів, медичних, освітніх та адміністративних установ.

Практична реалізація механізму інклюзивного розвитку має починатися з діагностики потреб громади. Йдеться про виявлення груп населення, які стикаються з бар'єрами або мають підвищений ризик соціального виключення: людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб старшого віку, дітей, молоді, малозабезпечених домогосподарств, мешканців віддалених населених пунктів, осіб, які потребують реабілітаційної чи психологічної підтримки. Така діагностика має спиратися не лише на статистичні дані, а й на опитування мешканців, консультації з громадськістю, аналіз звернень, картування послуг і виявлення просторових, цифрових та організаційних бар'єрів.

Управлінська складова механізму передбачає інтеграцію інклюзивності у стратегії розвитку громад, місцеві цільові програми, плани відновлення, програми соціального захисту, розвитку інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, зайнятості та цифровізації. Інклюзивний розвиток має бути не декларативним положенням у стратегічному документі, а практичним принципом ухвалення рішень. Це означає, що під час планування будь-якого проєкту громада має оцінювати, для кого він створюється, які групи отримають користь, хто може залишитися поза увагою і які бар'єри потрібно усунути.

Інструментальна складова механізму охоплює конкретні засоби впливу на розвиток громади. До них належать інклюзивне стратегічне планування, партисипативне бюджетування, громадські консультації, соціальне замовлення, аудит доступності, моніторинг якості публічних послуг, підтримка місцевих ініціатив, розвиток безбар'єрної інфраструктури, програми зайнятості, навчання та перекваліфікації, підтримка підприємництва, цифрові сервіси, відкриті дані та механізми зворотного зв'язку з мешканцями.

Окреме місце в механізмі інклюзивного розвитку займає цифровізація. Інформаційні технології публічного управління дають змогу підвищити доступність послуг, покращити комунікацію з мешканцями, пришвидшити обробку звернень, аналізувати потреби населення, здійснювати моніторинг показників розвитку та підтримувати ухвалення управлінських рішень [3]. Водночас цифровізація не повинна поглиблювати нерівність. Якщо частина мешканців не має доступу до інтернету, цифрових пристроїв або необхідних навичок, електронні сервіси можуть створювати нові бар'єри. Тому цифровий компонент механізму інклюзивного розвитку має поєднувати онлайн-рішення з доступними офлайн-каналами підтримки.

Комунікаційна складова механізму передбачає постійний діалог між владою, мешканцями, громадськими організаціями, бізнесом і партнерами. Інклюзивний розвиток неможливий без участі тих груп, для яких формуються відповідні рішення. Громада має не лише інформувати населення про прийняті рішення, а й залучати мешканців до визначення проблем, вибору пріоритетів, оцінювання якості послуг і контролю за реалізацією місцевих програм. Такий підхід посилює довіру до органів місцевого самоврядування та підвищує легітимність управлінських рішень.

Механізм інклюзивного розвитку має включати систему моніторингу та оцінювання. Без чітких показників інклюзія залишається загальним наміром, який складно перевірити. Доцільно оцінювати доступність публічних послуг, рівень участі мешканців у прийнятті рішень, стан безбар'єрної інфраструктури, охоплення соціальними послугами, доступ до цифрових сервісів, можливості працевлаштування, участь вразливих груп у житті громади, рівень задоволеності мешканців і результативність використання фінансових ресурсів. Результати такого моніторингу мають використовуватися для коригування місцевої політики.

В умовах післявоєнного відновлення механізм інклюзивного розвитку територіальної громади має бути пов'язаний із відбудовою інфраструктури, підтримкою людського потенціалу, інтеграцією внутрішньо переміщених осіб, реабілітацією ветеранів і цивільних,

розвитком місцевої економіки та зміцненням соціальної згуртованості. Відновлення не повинно зводитися до повернення довоєнного стану. Воно має створювати нову якість середовища, у якому доступність, безпека, участь, соціальна справедливість і цифрова включеність є базовими характеристиками розвитку громади [1].

Отже, механізм інклюзивного розвитку територіальної громади є комплексною системою управлінських, фінансових, інституційних, цифрових, комунікаційних та соціальних інструментів, спрямованих на забезпечення рівного доступу мешканців до ресурсів, послуг і можливостей розвитку. Його ефективність залежить від здатності громади діагностувати потреби населення, залучати ресурси, координувати суб'єктів, впроваджувати цифрові рішення, підтримувати участь мешканців і здійснювати постійний моніторинг результатів. У сучасних умовах саме такий механізм дозволяє поєднати повоєнне відновлення з принципами соціальної справедливості, стійкості та людиноцентричного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Жуковська А., Желюк Т. Л. Інклюзивний розвиток територіальних громад в умовах війни та післявоєнної відбудови. *Вісник економіки*. 2024. Вип. 4. С. 24-45. URL: <http://doi.org/10.35774/visnyk2024.04.024>
2. Желюк Т., Жуковська А. Джерела фінансового забезпечення інклюзивного розвитку територіальних громад. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 3. С. 183-202. URL: <http://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.183>
3. Zheliuk T., Shushpanov D., Zhukovska A., Brechko O., Ostroverkhov V., Posheliuzhnyu V. Information Technologies of Public Governance in the Context of Digitalization and Demographic Challenges. *15th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)*, 17–19 September 2025, Šibenik, Croatia. 2025. P. 413-419. URL: <http://doi.org/10.1109/ACIT65614.2025.11185850>